Αναδομώντας τον «Γλάρο»

Ο Νίκος Μαστοράκης έφερε το έργο σε μια σύγχρονη νοοτροπία – **Κριτική Σπύρος Παγιατάκης**

Αντον Τσέχοφ
Ο Γλάρος
Σκηνοθ.: Νίκος Μαστοράκης
Θέατρο Οδού Κεφαλληνίας

Μπέτυ Αρβανίτη και Στέλιος Μάινας από τον «Γλάρο» της Θεατρικής Εταιρείας Πράξης που στεγάζεται στην οδό Κεφαλληνίας.

Εχουν άραγε ειπωθεί τα πάντα γύρω από τον τσεχοφικό «Γλάρο»; Μόνο στην Ελλάδα έχουν παρουσιαστεί –τουλάχιστον– καμιά εικοσαριά διαφορετικές σκηνοθεσίες από το 1932 και μετά. Ειδικά εφέτος υπήρξαν τέσσερις διαφορετικές παραστάσεις: Δύο στην Αθήνα, μία στη Θεσσαλονίκη και μία στη Λάρισα. Μαζί, βεβαίως, κι η «ανανεωμένη κλασική» του ΜΧΑΤ, δηλαδή αυτή του Θεάτρου Τέχνης της Μόσχας που παρουσιάστηκε στα ρωσικά στα τελευταία «Δημήτρια» της Θεσσαλονίκης το περασμένο φθινόπωρο.

Υστερα από παρότρυνση του συγκατοίκου αυτής της στήλης, του Γιάννη Βαρβέρη –ο οποίος είχε εκφραστεί ενθουσιωδώς για το συγκεκριμένο ανέβασμα– πρόλαβα την τελευταία παράσταση του «Γλάρου» όπως σκηνοθετήθηκε από τον Νίκο Μαστοράκη για το Θέατρο του Οδού Κεφαλληνίας. Ηταν όντως η καλύτερη απ' όσες είδα. Κι όχι μόνο απ' τις ελληνικές, αλλά και από μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα ρωσική. Θα αναφερθώ σ' αυτήν παρακάτω.

Γιατί ήταν ιδιαίτερα καλή αυτός ο «Γλάρος» της Θεατρικής Εταιρείας Πράξης, που στεγάζεται στην Οδό Κεφαλληνίας στην Αθήνα; Επειδή χωρίς ν' αλλάξει το τσεχοφικό κείμενο (εκτός βεβαίως από την προσθήκη φράσεων του μονολόγου της Νίνας, από την πρώτη πράξη στην τέταρτη, απαράλλαχτα όπως είχε κάνει και ο Ρώσος σκηνοθέτης του ΜΧΑΤ στην παράσταση των «Δημητρίων»), ο Νίκος Μαστοράκης έφερε πιο κοντά απ' οποιονδήποτε άλλο το έργο σε μία σύγχρονη νοοτροπία.

Οι ηθοποιοί

Δίχως να ασελγήσει πάνω στο πρωτότυπο. Κι επειδή όλοι οι –Ελληνες– ηθοποιοί ήταν αναγνωρίσιμοι πολύ σημερινοί χαρακτήρες. Να τους ξαναθυμηθούμε έναν έναν: μία σπάνια Μπέτυ Αρβανίτη, έναν τρυφερό Μπάμπη Γιωτόπουλο, έναν ευαίσθητο Δημοσθένη Παπαδόπουλο, μια γεμάτη αίσθημα Αγγελική Παπαθεμελή – για να μη μακρηγορώ, όλοι οι ηθοποιοί όπως η Σοφία Σεϊρλή, η Αλεξάνδρα Σακελλαροπούλου, ο Γιώργος Χαραλαμπίδης, ο Στέλιος Μάινας, οι οποίοι περπατούσαν πάνω στον δεύτερο, στον «ανθρώπινο» δρόμο που λέει και ο Στανισλάβσκι. Ιδού, λοιπόν, τι έλεγε καμιά εκατοστή χρόνια πριν, εκείνος ο θρυλικός Ρώσος θεατρικός δάσκαλος, ο οποίος παρέμεινε διάσημος επειδή ακολούθησαν, λέει, το «σύστημά» του διεθνείς ηθοποιοί όπως ο Μάρλον Μπράντο και η Μέριλιν Μονρόε: «Υπάρχουν δύο δρόμοι στην τέχνη του ηθοποιού: ο ένας είναι το να μιμείται κανείς τα ειλικρινή συναισθήματα· ο άλλος, το να τα ξαναζεί».

Μπορεί να 'ναι έτσι, μπορεί και να μην είναι! Πολλά έχουν αλλάξει τα τελευταία εκατό χρόνια! Γιατί, ναι μεν οι ηθοποιοί της καλής αυτής παράστασης του Θεάτρου Κεφαλληνίας ήταν έξοχοι, αλλά και να μην ήταν, πάλι μ' έναν ευφάνταστο και ταλαντούχο σκηνοθέτη κάθε παράσταση μπορεί να κερδίζει τον τίτλο της παράστασης της χρονιάς.

Κι επειδή σίγουρα σας έχω μπερδέψει –και για να μπούμε επιτέλους και στο κύριο θέμα, μια και την κριτική για το συγκεκριμένο έργο την έχει ήδη γράψει ο Γιάννης Βαρβέρης εδώ και κάμποσους μήνες–, είναι πια η ώρα ν' αναφερθώ σ' έναν άλλο Γλάρο. Εναν που λεγόταν «Εμπειρία: ο Γλάρος», σκηνοθετημένο από τον Ουκρανό Αντρεϊ Ζόλντακ, ο οποίος θεωρείται αυτήν τη στιγμή ανάμεσα στα νέα ανερχόμενα σκηνοθετικά αστέρια. Ο συγκεκριμένος θεατρικός αναθεωρητής έχει παρουσιάσει αυτή την πολυσυζητημένη –και συχνά βραβευμένη– δουλειά του σε μια σειρά ξένων φεστιβάλ θεάτρου. (Προσωπικά το είδα στο Ταλίν της Εσθονίας.)

Ο ίδιος ο Αντρεϊ Ζόλντακ αναφέρει για την παράστασή του, την οποία πολλοί χαρακτήρισαν ως την «αποδόμηση του Τσέχοφ και του Στανισλάβσκι»: «Η ιδέα μού ήρθε μετά το διάβασμα μιας αυτοκριτικής του ίδιου του Στανισλάβσκι για τη μέθοδό του. Σε κάτι σημειώσεις που έγραψε το 1937, ο Στ. γκρίνιαζε για το γεγονός που οι ηθοποιοί δεν μπορούν να επικοινωνήσουν επάνω στη σκηνή, ούτε με τα λόγια ούτε με την κίνηση ούτε με τα μάτια. Επεδίωξα, λοιπόν, να πειραματιστώ αφήνοντας τους ηθοποιούς ολότελα ελεύθερους να χρησιμοποιήσουν όλα τα εκφραστικά τους μέσα όπως επιθυμούσαν.

Καινούργιες φόρμες

Κι όπως ένας ήρωας του "Γλάρου", ο Τρέπλιεφ, επαναλαμβάνει συνεχώς "θέλω καινούργιες φόρμες, θέλω καινούργιες φόρμες", αυτό ακριβώς επιδιώκω κι εγώ!»

Βέβαια, να ομολογήσω ότι προσωπικά τουλάχιστον δεν πείσθηκα πως οι νέες φόρμες αυτού του ευφάνταστου σκηνοθέτη άφηναν ιδιαίτερες ελευθερίες στους ηθοποιούς του. Η δράση στη σκηνή ήταν μονίμως τόσο περίπλοκη (πότε «κολυμπούσαν» πάνω σε πλατφόρμες, υποτίθεται πάνω στη λίμνη, πότε όφειλαν να προφυλαχθούν από καταιγισμούς κονσερβοκουτιών που εκσφενδονίζονταν εναντίον τους, πότε τα λόγια τους σκεπάζονταν από εκκωφαντικούς θορύβους κτλ. κτλ.) ώστε δίχως μία προηγούμενη τροχονομική εργασία θα ήταν αδύνατον, οι δύστυχοι, να μη συγκρούονται διαρκώς. Λέγεται πως το ανατρεπτικό ύφος του Αντρεϊ Ζόλντακ είναι αναγνωρίσιμο ακόμα και μέσω των φωτογραφιών των παραστάσεών του. Οντως! Ο ρηξικέλευθος αυτός δημιουργός ανατρέπει τα πάντα σε τέτοιο βαθμό που τα κάνει αγνώριστα! Αρέσκεται σ' όλων των ειδών τις σκηνικές ακρότητες. Και παρ' όλο που ο ίδιος διακηρύσσει με κάθε ευκαιρία ότι είναι υπέρ του ν' αφήνει ο ηθοποιός ακαλίνωτη τη φαντασία του (δίχως να διευκρινίζει ακριβώς με ποιον τρόπο), ταυτόχρονα υποστηρίζει ότι στο θεατρό του δεν υπάρχει χώρος για τους σταρ. Ετσι, μοιραία ο κατ' εξοχήν ρόλος–σταρ της Αρκάντινα στον «Γλάρο» κυριολεκτικά εξαφανίζεται κάτω από τα τσαπατσούλικα κουρέλια με τα οποία την είχε ντύσει.

Στη μετασοσιαλιστική Μόσχα, ο θεατρικός μεταμοντερνισμός που εισήγαγε –από το 1987– το κρατικό «Θέατρο των Εθνών» όπου πρωτοπαρουσιάστηκε τούτος ο εκσυγχρονισμένος «Γλάρος», θεωρείται αυτήν τη στιγμή «του συρμού» και προσελκύει εξίσου τους ξένους θεατρόφιλους λάτρεις της πρωτοπορίας όσο και το Μπολσόι τους συντηρητικότερους τουρίστες. Αναμφίβολα, ο θεατρικός ανατροπέας Αντρεϊ Ζόλντακ είναι δημιουργός με ταλέντο και με υπερχειλίζουσα φαντασία, και όταν είχα πρωτοδεί –πριν από μερικούς μήνες– τον δικό του «Γλάρο» είχα ειλικρινά χαρεί την ανατρεπτική του διάθεση. Ομως, δόξα τω Θεώ, έζησα και τον «Γλάρο» του Ν. Μαστοράκη (τον γνωστότερο ως «της Μπέτυ Αρβανίτη»). Κι αυτός μαστορικά φτιαγμένος και εκσυγχρονισμένος –αν και λιγότερο από τον ουκρανορωσικό– αλλά περισσότερο συγκροτημένος, βατός και –το κυριότερο– τρυφερός και ανθρώπινος. Οπως ήταν και το κείμενο του Αντον Τσέχοφ.